

MESTRE DE CAPÇALERA

Escrits essencials d'educació

A càrrec de Toni Giménez i Fajardo

TAL VEURÀS, TAL FARÀS

La formació axiològica: l'educació en valors

*Si una persona fa una cosa mal feta,
passa pel seu costat fent-la ben feta.
Proverbi persa*

*Les paraules mouen, els exemples arrossegueuen.
Proverbi romà*

Concepte de valor

Un valor és un principi normatiu que presideix i regula el comportament de les persones en qualsevol moment i situació. Els valors es concreten en normes que són regles de conducta que les persones hem de respectar i que es mostren a través de les actituds: maneres de ser a través de les maneres de fer. Les actituds de les persones són tendències a comportar-se d'una forma consistent i persistent davant de determinades situacions, objectes, fets o persones.¹ Valor és una paraula secular: allò que dona significat a la vida humana.² Els valors donen sentit a la vida³ i l'educació ens ha de servir per donar sentit als valors,⁴ quedant-nos amb el significat dels valors, no només amb el seu enunciat, o sigui, practicant-los no només entenent-los. L'educació ens permet transmetre els valors ètics sobre els tècnics, la primacia de la persona sobre totes les coses, la superioritat de l'esperit sobre la matèria.⁵ El problema és que el món occidental ha imposat els seus valors a la resta del món i no sempre en benefici d'aquesta resta del món.⁶ Educar en valors és important, però primer cal educar en les rutines.⁷ Els valors han de ser com l'aire: hi és però no ens cal veure'l, però sabem que hi és. A l'escola, els valors s'han de veure reflectits en tot, des del currículum a les decoracions de les parets.⁸ Amb els valors no s'hi pot fer retòrica ni sermó. Si creiem que la humilitat, la senzillesa, el saber valorar les petites coses és important, procurem que els nens i nenes escombrin, freguin, netegin, comprin, preparin els àpats... només practicant es poden interioritzar els valors.

Algunes característiques dels valors

Són canviants, no pas estàtics, inesgotables⁹ i vàlids per a tothom.¹⁰ No hi ha valors eterns, però, alhora, cal anar en compte amb els valors de curta durada, que no responguin a modes ni siguin de posar i treure. Els valors es transmeten, sobretot, per imitació, és la feina que fan les neurones mirall. Per tant, l'exemple dels adults, en especial de mares, pares i professionals de l'educació, és cabdal per a les noves generacions. Els valors no es poden demostrar, tan sols mostrar.¹¹

Un gran ventall de valors

*No es preocupi, si no li agraden els
meus principis en tinc d'altres.
Groucho Marx*

Hi ha un gran espectre de valors i això ens permet escollir els que creiem més adients. Els valors es van construint al llarg de la vida i cadascú ha de realitzar la seva pròpia escala.

Exigència. Rigor envers nosaltres, els altres i tot allò que fem. Amb tot, exigir-se massa porta a la infelicitat, però exigir-se poc, porta al decaïment.

Diferència. No és un valor ètic, és un valor ontològic o, com a molt, sociològic. Cal parlar de deferència. Deferència: ser deferent és encarregar-se de l'altre.¹²

No robar. Tenir honradesa respecte les possessions de les altres persones.

Dir la veritat. Honradesa en la paraula. Es menteix per por, per aconseguir elogis, per evitar el càstig, per ocultar la culpabilitat, per hostilitat. Cal tenir confiança en la veritat.

No tiranitzar ni molestar ni atabalar. Honradesa en la conducta.

Respecte. Ser respectuosos envers els altres i, alhora, que se'ns respecti.

Tolerància. Tothom té dret a ser com és. Tota educació ha de ser una mica intolerant. Qui ho tolera tot, no educa. L'educand s'ha de sotmetre a certes normes morals. S'educa en tant que no es tolera en l'educand allò que no és correcte.¹³ La tolerància és la virtut cívica dels prudents. Només els prepotents i arrogants es tornen intolerants.¹⁴ És un error confondre tolerància amb absència de normes.¹⁵ Tampoc es tracte de tolerar-ho tot;¹⁶ tot està tolerat però no tot està permès. Hem de tolerar fins al límit en què la tolerància impliqui acceptar que quelcom no és correcte ni positiu. S'ha de ser molt tolerant amb els defectes dels altres perquè tots en tenim molts. Quan reconeixem això, tolerem molt millor les altres persones i aprenem a acceptar-nos tal com som. De vegades, val parlar més de respecte que de tolerància.¹⁷

Empatia. És més que posar-se en la pell de l'altra persona, és pensar tal com pensa l'altre. I per a això calen anys i una gran predisposició a bandejar els nostres prejudicis. Fer teatre, jugar a rols és aprendre a posar-se en la pell dels altres, deixant de banda les nostres creences; aprendre a tenir autèntica empatia.

Honestedat, honradesa. Som honestos quan no falsegem ni mentim. Honest és un terme moral i honrat és un terme més ètic: honest amb els altres i honrat amb un mateix. L'important és ensenyar a ser honrat.

Generositat. Cal donar abans de rebre. I sobretot quan el donar implica sacrifici.¹⁸ La generositat és veritable quan sorgeix de forma espontània, quan fem alguna cosa perquè ens surt de dins nostra fer-la, sense cap obligació i, evidentment, sense esperar res a canvi.

Puntualitat. És una forma de respecte. La falta de puntualitat és un mal molt estès en la nostra societat.

Confiança. Confiar, fiar i fidelitat provenen de la mateixa arrel: fe.

Esforç i sacrifici. Cal educar els infants en l'esforç i el sacrifici perquè això dona sentit a allò que fem: el que res no costa, res no val.

Esperança. És oposada a la desesperació i el desencís. En el pla antropològic és una categoria humana; en el pla ètic és una virtut individual i social. Si no n'hi ha, es deté el procés de creixement interior (maduració) de l'infant.¹⁹

El diàleg (ben entès, no pas convertit en un debat de televisió) és també un valor fonamental.²⁰

També cal reivindicar la ingenuïtat,²¹ mantenir-se en estat natural, sense corrompre's.

Perdonar és una forma d'estimar²² Com deia Friedrich Nietzsche: qui oblida es cura. Estimar és etern perdó: no tenir cap mena de ressentiment. Un poble sense història és un poble feliç, però no es pot fer taula rasa del passat perquè és en el coneixement del llegat dels nostres avantpassats que construïm el present.

Tenir llàstima és sentir menyspreu, en canvi, compadir-se és "patir amb", o sigui, hi ha empatia.

La disciplina no és un valor per si mateix, és una condició de treball que permet descobrir altres valors,²³ és part de la conducta personal.

Hi ha també valors negatius com la falsa modèstia que és una forma de hipocresia.²⁴

Classificacions de valors

Hi ha moltes classificacions de valors. Hi ha valors ontològics, ètics i sociològics... Hi ha valors innats, com la perseverança o la valentia i valors adquirits, com la honradesa.

A les primeres edats: autonomia, seguretat personal, confiança, socialització. Als 3 anys hi ha la "petita adolescència"), s'enfada molt; reafirmació del jo amb si mateix. Dels 6 als 12 anys: diàleg, discussió, respecte mutu, tolerància, compartir (altruisme), col·laborar.

A l'adolescència: autoconeixement, anàlisi de conflictes, presa de consciència dels interessos propis, reconeixement de les pròpies capacitats, pluralitat, cooperació, solidaritat, capacitat crítica, admiració de la bellesa.

Tot sistema democràtic ha de contemplar els valors de la llibertat, la justícia i la solidaritat. Llibertat ha d'anar unida a responsabilitat. També els valors de tolerància i de professionalitat (fer-ho tan bé com sabem).²⁵ Amb tot, és difícil saber què va primer si el valor de la vida o el de la llibertat. De vegades la llibertat i la dignitat són valors superiors a la pròpia vida²⁶ perquè donen més sentit a la pròpia existència. Que difícil és ser simple!²⁷ Tots som iguals en la mesura en què som éssers humans. Els humans tenim una dignitat que no tenen els altres éssers vius.²⁸ L'ordre sense llibertat és tirania; llibertat sense ordre és anarquia.²⁹ Al polític cal exigir-li veracitat i honestetat perquè així la política esdevé política ètica, no pas art de manipular i enganyar. L'ètica, però, mai no hauria de ser política.³⁰

Una possible classificació:³¹

Valors vitals: vida sana, esportiva, pau, son , vida tranquil·la, plaer.

Valors de producció: diner, estatut, producció, poder, riquesa, treball.

Valors noètics: cultura, investigació, veritat, saviesa, ciència, estudi.

Valors afectius: vida familiar, amor, alegria, amistat, vida feliç, il·lusió.

Valors socials: comunitat, participació, comunicació, igualtat, servei, reconeixement social.

Valors estètics: art, estil, bellesa, contemplació de la natura, harmonia, elegància,

Valors de desenvolupament: autoestima, autonomia personal, esperit crític.

Valors ètics: bondat, prudència, llibertat, responsabilitat, justícia, fortalesa.

Valors transcendents: gratuïtat, oració, sentit de la vida, esperança, plenitud.

Valors temporals: temps, futur, present, canvi, passat, tradició.

Una altra:³²

Valors político-socials: cosmopolisme, pau, participació, diàleg (expressar-se i escoltar), civisme mundial, igualtat, prosocialitat, llibertat.

Valors ecològics: estalvi, integració al medi, estima a la natura, netedat.

Valors culturals- intel·lectuals: creativitat, anticipació, utopia, saviesa, planificació, sensibilitat estètica.

Valors morals: sentit del deure envers les futures generacions, responsabilitat, solidaritat, amistat, optimisme, compromís, cooperació, altruisme, tolerància, felicitat, praxis.

Valors religiosos: sentit de la transcendència, espiritualitat, sentit del sagrat, esperança i misticisme.

Una més:³³

Valors individuals (de cada persona)

Valors socials (relacions entre les persones)

Valors tècnics (relació amb les coses i el significat que adquireixen)

Valors transcendents (relació amb una realitat superior)

Valors emergents (els que emergeixen i els que minven; els que canvien i els que es mantenen)

Convivència, serenitat, escoltar, respecte, sobrietat, sinceritat, tolerància, generositat, companyia, hospitalitat, autonomia, sentit de l'humor, equilibri emocional, llibertat, il·lusió, tendresa, obertura de pensament, seguretat. Controlar el contacte físic, participar, ser feliç ajudant els altres, cooperar, consolar (empatia). Esperar el torn, donar "les gràcies", demanar "si us plau".

Contravalors

També hi ha els contravalors, tot allò que s'oposa al creixement harmoniós de la persona i per extensió, d'un grup humà.³⁴ Un comportament antisocial pot ser molt atractiu per a un infant adolescent o jove i així destruir de cop tota una escala de valors que se li ha anat transmetent al llarg de la infància.³⁵

L'odi és amor que ha naufragat.³⁶

Pessimisme: que s'estén com un càncer i cala fort en l'ànima de les persones.³⁷

Violació dels drets humans, tan estesa i que en fan ulls clucs i orelles sordes gairebé la totalitat de països i governs.

Fem les coses de pressa i ja sabem que la velocitat limita l'espai mentre que la lentitud, la multiplica. Treballar tan sols per obtenir resultats immediats, fer les coses sense pensar tard o d'hora ens va en contra.³⁸

Eficàcia. És un concepte instrumental. Quan l'eficàcia es col·loca com a valor d'una civilització, aquesta civilització és deshumanitzada.

Ambició. Algunes filosofies parlen de ser lliure de tota ambició.

Molt sovint es parla de crisi de valors, en perdre el referent moral tot és permès — ja ho aventuraven tant Nietzsche com Dostoievski (al seu llibre els germans Karamàzov) — i els valors entren en crisi.³⁹

Enlloc de dir...

En el dia a dia, utilitzem sovint expressions que tenen una gran càrrega negativa. El millor seria no utilitzar el mot negatiu, no emprar paraules com lleig, brut, deixat... Les males maneres, les violències verbals i físiques són l'antídot més eficaç per perdre la credibilitat com a mestres i com a pares.⁴⁰
Aquí teniu uns propostes per canviar aquesta tendència, enlloc de dir:

"Calla!": m'agradaria que m'escoltessis quan parlo; mira si pots estar sense dir res.

"No et moguis!": posa atenció; procura estar atent.

"No ho toquis!": vés amb compte.

"Ets desordenat": preferiria que ho ordenessis; t'agraeixo que ho hagi ordenat.

És millor dir "mira què faig i com ho faig" que no pas dir "escolta què et dic".⁴¹

Maig del 2024.

Trobareu els articles anteriors a l'apartat [Articles](#) de la meva pàgina web.

¹ Cèsar Coll, *Psicología y currículum*, Barcelona: Laia, 1988.

² David Carroll, *La vida interior del niño*, Barcelona: Robinbook, 1992: 232.

³ Pilar Ferreiros, "Currículum escolar i educació en els valors", a *Educar en valors*, AA.DD., Mojà: Raima, 1992: 86.

⁴ Victòria Camps, *Virtudes públicas*, Madrid: Espasa Calpe, 1993: 112.

⁵ Francesc Torralba, *Blanquerna: l'herència d'un estil*, Barcelona: Fundació Blanquerna, 1996: 63.

⁶ Christopher Small, *Música, sociedad y educación*, Madrid: Alianza, 1989: 91.

⁷ Ricardo Moreno, *Panfleto antipedagógico*, Barcelona: El lector universal, 2006: 119.

⁸ Jaume Cela, Juli Palou, *Va de mestres. Carta als mestres que comencen*, Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat, 2004: 44.

⁹ Francesc Torralba *Dos mons en una casa*, Barcelona: Caixa de Catalunya, Obra Social, 2008: 82.

¹⁰ Francesc Torralba *Dos mons en una casa*, Barcelona: Caixa de Catalunya, Obra Social, 2008: 82.

¹¹ Deia Max Weber.

¹² Joan Carles Mèlich. Entrevista a La Vanguardia, núm. 42839, 11 de Febrer del 2001.

¹³ José María Quintana, "La tolerancia académica", revista *Epíritu* (115), págs. 77-84, 1997.

¹⁴ Victòria Camps, *Virtudes públicas*, Madrid: Espasa Calpe, 1993: 139.

¹⁵ Victòria Camps, *Virtudes públicas*, Madrid: Espasa Calpe, 1993: 113.

¹⁶ José María Quintana, "La tolerancia académica", revista *Epíritu* (115), págs. 77-84, 1997.

-
- ¹⁷ Maria Jesús Comellas, *Carta a una mestra*, Barcelona: Columna, 2008: 61.
- ¹⁸ Lobsang Rampa, *El camino de la vida*, València: Eve, 1989: 174.
- ¹⁹ Segons el psiquiatre Bruno Bettelheim.
- ²⁰ Carles Moreno, “Agafa els diners i corre”, a *Educar en valors*, Moià: Raima, 1992: 75.
- ²¹ Victòria Camps, *El malestar de la vida pública*, Barcelona: Grijalbo, 1996.
- ²² Elisabeth Kübler-Ross, *Morir es de vital importància*, Madrid: Lucièrnaga, 1996: 197.
- ²³ Salvador Cardús, *Ben educats*, Sabadell: Fundació Caixa Sabadell, 2003: 72.
- ²⁴ Groucho Marx, *Hola y adiós*, Barcelona: Tusquets, 1983: 402.
- ²⁵ Carles Moreno, “Agafa els diners i corre”, a *Educar en valors*, Moià: Raima, 1992: 68.
- ²⁶ Això diu el pensador francès Pascal Bruckner.
- ²⁷ Deia Carl Jung.
- ²⁸ Victòria Camps, *Virtudes públiques*, Madrid: Espasa Calpe, 1993: 130.
- ²⁹ Samuel Aun Weor, *Educación fundamental*, Barcelona: Ediciones de Carf, 1979: 34.
- ³⁰ Carles Moreno, “Agafa els diners i corre”, a *Educar en valors*, Moià: Raima, 1992: 74.
- ³¹ AA.DD, *Educación en valores. Diseño de un eje transversal*. Madrid: Nancea, 1995: pàgs. 55-56.
- ³² Pere Fontan, *Educar i orientar per al futur*, Barcelona: Proa/URL, 1995: 104.
- ³³ Francesc Torralba, distingeix cinc tipus de valors *Dos mons en una casa*, 2008: 96.
- ³⁴ Francesc Torralba, *Dos mons en una casa*, 2008: 84.
- ³⁵ Thomas Moore, *El cuidado del alma*, Barcelona: Urano, 1993: 71.
- ³⁶ Tal com deia el filòsof Søren Kierkegaard.
- ³⁷ Pere Fontan, *Educar i orientar per al futur*, Barcelona: Proa/URL, 1995: 108.
- ³⁸ Segons Pol Bury.
- ³⁹ Salvador Cardús, *El desconcert de l'educació*, Barcelona: La Campana, 2000: 247.
- ⁴⁰ Victòria Camps, *Virtudes públiques*, Madrid: Espasa Calpe, 1993: 139.
- ⁴¹ Cela, Jaume; Palou, Juli, *Mestres en rima lliure*, Barcelona: Associació de Mestres Rosa Sensat, 2012.